

*A közösség margóján „táncoló iskola”***Bacsikai Katinka: Iskolák a társadalom peremén*****Alacsony státusú diákokat tanító eredményes tanárok***

Belvedere Kiadó, Szeged, 2015. 193 p. ISBN 978-615-5372-37-7

E sorok írójának pedagógusként tapasztalatot szerezve került a kezébe az *Iskolák a társadalom peremén* című könyv, s így az ebben közölt kutatási eredmények párbeszédre keltek a tapasztalatokkal. Úgy véljük, az oktatáspolitikai formálóinak, az oktatáskutatóknak és a pedagógusoknak nemcsak közös feladata, hanem lehetősége is, hogy odafigyeljünk az alacsony státusú diákokat tanító eredményes tanárok – talán nem látványos, de vitathatatlanul létező – sikereinek titkára. Ezért érdemes figyelmeztetni a könyv.

Álljunk meg egy pillanatra, és vizsgáljuk meg a címekben szereplő fogalmakat. A cím érdeklődést, feszültséget keltő: hogyan kerülhet az iskola – az egyik legfontosabb intézmény minden szempontból – az emberi közösség margójára? Mit értünk társadalom alatt? A társadalom nem más, mint tartós emberi közösség, melyben egyének, csoportok, közösségek és a szükségleteikre választ adó szervezetek, például iskolák működnek. Magyarországon találkozunk olyan településekkel, régiókkal, amelyek elmara-

dottabbak a többiekénél különböző okok miatt. Ez maga után vonja az ott élő népesség alacsony státusát és ezzel együtt az ott élő diákok iskoláinak sajátos kompozícióját, melyben felülreprezentáltak jelen az alacsony státusú szociális háttérrel rendelkező gyerekek. Az alcím választ ad erre a kérdésre: a döntően alacsony státusú diákokat tanító iskolák vannak a marginalizálódás veszélyének kitéve. Az ilyen intézményekben dolgozó pedagógusoknak nap, mint nap meg kell küzdeniük számos problémával. Több kutatás foglalkozott már e helyzet nehézségeivel, reménytelenségével, azonban arról keveset hallunk, hogy itt is vannak eredményes tanárok. Bacsikai Katinka jól áttekinthető szerkezetű művében a hat főfejezetben és az összegzésben a pedagógusok a főszereplők. Kutatásai nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi szakirodalom e témához köthető kutatási eredményeit is bemutatja, jól szemléltetve diagramokkal és ábrákkal.

Az első fejezetben szemügyre veszi az iskolát, elhelyezi a térben, a társadalomban,

mint olyan intézményt, amely a tanulás bölcsője. A falakon belülre merészkedve, milyenek az összetételek, az iskolai kompozíció jelentőségét is vizsgálva. Adott esetben az alacsony státusú diákok kompozíciójával foglalkozik. Az általuk vizsgált iskolákban a diákokat társadalmi összetételük szerint állítják csoportba, azaz a szülők alacsony iskolai végzettsége szerinti csoportbontásra kerül sor. Ez azért is nagyon fontos, hiszen a kutatások bebizonyították, hogy a szülők iskola végzettsége nagyban hozzájárul a gyerek tanulási teljesítményéhez, valamint a későbbi pályaválasztáshoz, illetve pályafutáshoz is. Ahol alacsony a társadalmi státus, ott az iskolában tanító pedagógusokra még több feladat hárul, hiszen nekik kell azt az űrt betölteni, amellyel az intézménybe érkeztek a gyerekek. Ebben a szekcióban teret kap az iskolai szegregáció, ami azt jelenti, hogy a különböző társadalmi helyzetekből származó gyerekeket külön csoportokban helyezik el és oktatják őket. Négyféle szegregációt említ a kötetben a szerző. Az egyik az osztályok közötti különbség szempontjából való elszeparálódás, a második az etnikai alapú. A harmadik a nemzeti alapon létrejövő szelekció, és végül, de nem utolsósorban a vallási elkülönülés. Arra keresi a választ, hogy ez a hátrány milyen körülmények által érhet el változást. Minden egyes fejezet egymásra épül, hiszen a központi cél, hogy a kötet során a szerző bemu-

tassa az olvasónak azokat az iskolai problémákat, amelyekben a tanároknak nemcsak a tanításra kell koncentrálniuk, hanem kiterjesztett szerepvállalásra kell összpontosítaniuk, mivel az itt tanuló diákoknak hiányosságai vannak, amit pótolni kell. Ez több erőfeszítést és munkát kíván a pedagógusoktól.

A következő részben a tanári szerepek kerülnek reflektorfénybe. Milyen kihívással kell szembenézniük a munkájuk során. Főként olyan iskolákra fókuszál, amelyek hátrányos helyzetűek. Elsőként említi a pályakezdő tanárok beilleszkedését. A friss diplomás tanárok gyakrabban kerülnek hátrányos státusú iskolákba. Ez azért van, mert itt gyorsabban cserélődik a tanári kar. Sajnos Magyarország a többi országgal szemben alul maradt a mentori programban. A fiatal pedagógusok mellé kellene egy tapasztaltabb tanár, aki koordinálja a pályakezdő munkáját. Magyarországon nem mindig valósul ez meg.

A kötet további részében a szerző rátér arra is, hogy a pedagógusok miért elégedetlenek, miért érzik magukat túlterheltnek. Említi az osztálylétszám alakulását, a pedagógus-bérezéseket, a továbbképzési lehetőségeket és a tanári állás biztonságát. A kutatások azt is bebizonyítják, hogy a megkérdezett tanárok közül sokan nem tudják magukat hosszú ideig elképzelni ezen a pályán.

A harmadik fejezetben a tanárok eredményes munkáját próbálja meghatározni a könyv szerzője. Arra keresi a választ, hogy milyen a jó tanár. További nagyon fontos kérdés, hogy milyen tényezők befolyásolják a tanári és tanulói eredményességet, mennyire függ össze a kettő. A monográfiában a szerző a humántőke forrásait vizsgálta először. A tanárok szakképzettsége vizsgálható a legegyszerűbben. Több kutatás is azt eredményezte, hogy az oktatók szakképesítése nagyban összefügg a diákok tanulási eredményességével. További humántőke-forrás a tanárok tapasztalatával függ össze, azaz a tanári pályán eltöltött évek számával. Kijelenthető, hogy a fiatal pályakezdő oktatók eredményességi mutatói kevésbé jók, mint a pályán hosszabb időt eltöltött kollegáiké. Azonban ez az évek múlásával egy csökkenő tendenciába fordul át. A szerző kiemeli, hogy a humántőke-forrás akkor tud azonosulni az oktatásban, ha társul hozzá a társadalmi tőke. Így három csoportját különítette el: tanár-diák viszony, ahol az egyik legfontosabb tényező a kommunikáció minősége és mélysége, továbbá az értékek helyes rendszere. A tanár-tanár kapcsolatrendszer elsősorban a vezető és az oktatók viszonyát helyezi előtérbe, azaz milyen az intézményi kollektíva, hogyan épül fel a hierarchia. Az externális tőkeforrás az iskolai környezetre asszociál. Egyrészt az iskolai kör-

nyezetre világít rá, mivel a diákok az otthonról hozott személyiségüket és a családi hátterüket beviszik az iskolába, ezzel befolyásolva az intézmény környezetét, és a társaikra is ráhatással vannak. Ezáltal a szülők is részt vesznek az iskolai ráhatásban.

A negyedik részben az iskolákról szóló kutatások adatbázisait lelhetjük fel. Egy nemzetközit és egy hazait használt a vizsgálat során Bacsikai Katinka (TALIS, OKM). A TALIS kutatásokban 23 ország vett részt. A kísérletben iskolánként 20 pedagógust kérdeztek meg, azaz közel 90000 tanárt az alábbiakról: a tanárok attitűdjei, a pedagógia munka értékelése, a továbbképzés jellemzői és az iskolavezetés sajátosságai. Megállapítható, hogy a hátrányos helyzetű iskolákban az ezekre adott értékek minden szempontból alacsonyabbak.

A könyvben tovább haladva Magyarországon „kutatva” láthatjuk, hogy milyen az élet az alacsony státusú szülői összetételű iskolákban. Olyan intézmények bemutatása kerül sorra, ahol a diplomás szülők aránya nem éri el a 10%-ot. A tanulmányozásból kiderül, hogy ezek az iskolák nagy számban a szegényebb településeken helyezkednek el. A tanárok összetétele vegyes ezekben az intézményekben. Jellemző, hogy több a fiatal tanár, akik kevesebb gyakorlattal rendelkeznek, viszont a tanári kar kiemelendő, hiszen összetartó közösség működik ezekben

az iskolákban. A diákok viselkedése nagyban eltér a megszokott iskolai normáktól, nem rendelkeznek megfelelő szociális háttérrel, ezért a kihágások száma is több; ez egyenes arányban van a tanárok többletmunkájával, még úgy is, hogy ezekben a tanintézményekben az osztálylétszám alacsonyabb. Nagy szerepet tölt be a szülőkkel való kapcsolattartás, a szülői értekezleteken való rendszeres részvétel, valamint a fogadóórák látogatása. Habár a legtöbb intézmény falvakban működik, ahol a tanárok tekintélye nagyobb a megszokottnál, azonban a pedagógusok nagy számban úgy vélik, nem becsülik meg munkájukat eléggé.

A hatodik fejezet a számadatokra épül, ami jól prezentálja az előző fejezetekben taglaltakat a hátrányos helyzetű intézményekben. Megfigyelhetjük, hogyan alakul a nemek aránya a tantestületben. Az iskolákban dolgozó férfiak növekvő száma kedvezőbben hat a tanulmányi eredményességre. A szerző egy korábbi fejezetben is utal rá, hogy a képzettség is nagyban hozzájárul a

sikerhez, amit adatokkal is alátámaszt a monográfiában. Amit még érdemesnek tart kiemelni, az a tanári túlterheltség, ami kihat a diákok eredményességére. Minél inkább túlhajsztolt egy pedagógus, annál kevésbé sikeresek a diákjai, hiszen nem tud kellően koncentrálni rájuk. Ez pedig vonzza magával azt, hogy milyen a kapcsolat a tanár és diákjai között. Úgy gondolom, ez elengedhetetlen feltétele a diákok eredményességének.

A fentieket összegezve kiemelném a pedagógusok küzdelmét, amit nap mint nap véghez visznek a hátrányos helyzetű iskolákban. Az eredményesség nagyon sokrétű, ahogy Bacscai Katinka is leírta a monográfiájában. Nem lehet csak egy szempontból vizsgálni a felvetett problémát. Úgy vélem, azok a pedagógusok, akik ezekben az intézményekben tanítanak, megtesznek mindent, hogy a diákjaik elérjék a céljaikat. Nem biztos, hogy minden nap sikerélménnyel gazdagodnak, de amikor látják a gyümölcsét a sok munkának, úgy érzik, megérte a sok küzdelem.

SZOBOSZLAI REGINA¹

¹ Egyetemi hallgató, Debreceni Egyetem Neveléstudományi Kar; *regina.szoboszlai03@gmail.com*

